

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

nr. 3 2015

Tema: *Kulturturism*

INNEHÅLL

Höst och nya tag	2	Länsmuseet och hembygdsrörelsen i Västmanland.....	16
En ny vandringsled växer fram i Nora	3	Hembygdshälsning	17
Rörspisar	5	Skrivarkurs på Gammelgården i Myckelgensjö	18
Hembygdskurserna i Härnösand 1907	7	Robert Olsson, vår nya läns museichef	20
Kulturarvet inom turismen	8	Sveriges Hembygdsförbund 100 år	21
Mitt liv som kuturguide	11	S:t Olavsleden	22
Medelpadia	13	Högbondens fyr	23
Hembygdens år 2016	15		

Höst och nya tag

Nu är den sköna sommaren slut – i varje fall om vi ser till almanackan. Semestrarna är avrundade, skolorna har startat och myndigheter börjar fungera igen efter det stiltje en sommar innebär. Ganska skönt och praktiskt när folk finns där de förväntas vara.

Om vädret har det pratats nog. Det kunde ju ha varit bättre totalt men vi fick en skön avslutning nu i augusti i alla fall och regnandet och icke minst blåsten tidigare i sommar är glömda. Vår verksamhet är dock lite väderberoende! Och det är inte de heta sommar-dagarna som gynnar besöksverksamheten. Nej, då lockar nog badstranden mer. Våra museer i landet har noterat en markant ökning av museibesöken och sätter det delvis samman med det tråkiga sommarvädret! Regndagar = museidagar och "regnar det på prästen så droppar det på klockaren". Kan det vara så att också vi sett att vädret påverkat besökarantalet positivt? Ni har svaret. Besöksstatistiken blir intressant.

Naturligtvis är det inte bara vädret som spelar roll för att hemvändare och turister ska hitta till hembygdsföreningarna. Det är också det program vi har att erbjuda som lockar. Turismen ökar i vårt land och det innebär många goda slantar till de som förstår att locka både svenskar och utlänningar till verksamheterna. Något att fundera på vidare under vintermånaderna. Nya djärva grepp?

Vi står inför ett 100-årsjubileum 2016 – det kan väl knappast undgått någon nu. Vi hoppas att, när nu grovarbetet på hembygdsgårdarna avslutas, det ska bli tid att fundera på hur just er förening tänker fira. SHF:s förenliga studieplaner "Hus med historia" och "Husen berättar" är bra material att jobba med under vintern. Att anordna berättarcafèer är ett annat exempel. Nordiska Museet är intresserat av våra berättelser.

Gå in på SHF:s hemsida och läs mer bl.a. <http://www.hembygd.se/idebank/>.

På våra lokala höstmöten kommer mer information om jubileet och annat matnyttigt. Glöm inte heller att använda Facebook! Gå med i Västernorrlands hembygdsvänner – en öppen grupp där alla kan göra inlägg. Gilla också Ångermanlands hembygdsförbund för senaste info kontinuerligt.

Glöm inte att besöka bär- eller svampskogen som rekreation!

Margareta Johansson

ordf. Medelpads hembygdsförbund

Lena Landin

ordf. Ångermanlands hembygdsförbund

En ny vandringsled växer fram i Nora

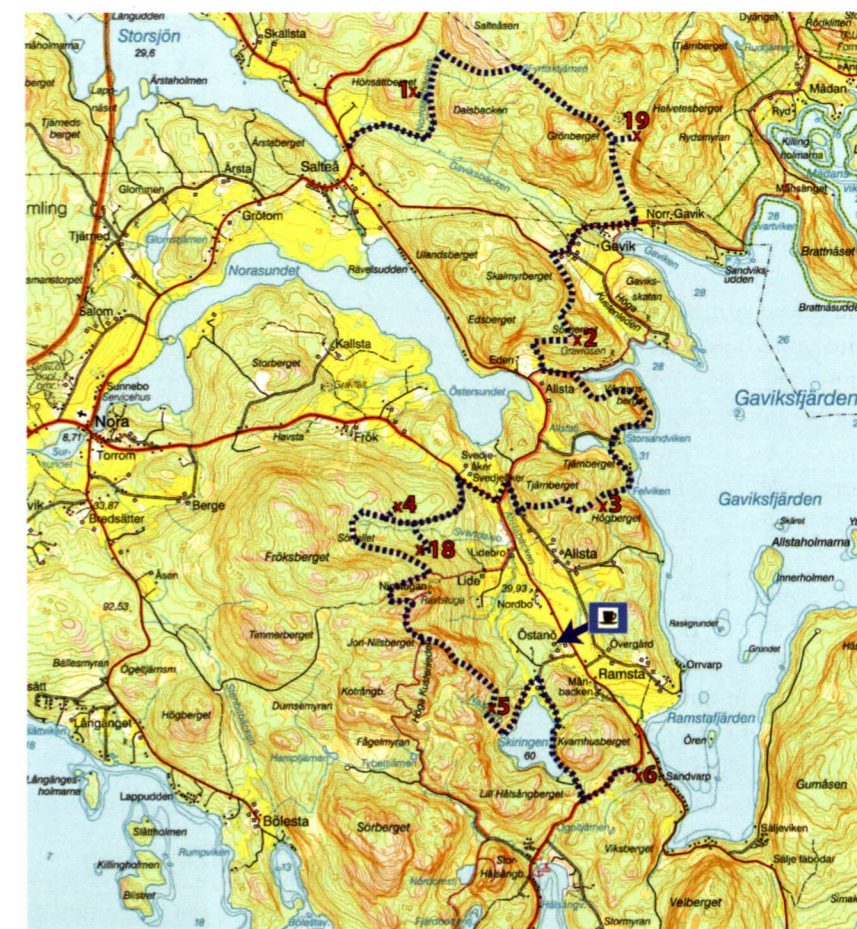
I ett projekt under Nora hembygdsförenings ledning bryts nu en helt ny vandringsled. Vandringsleder ökar i popularitet, inte minst i Syd- och Mellaneuropa, där det är oerhört populärt för många turister att vandra på leder, i organiserade grupper eller ensamma. Höga Kustenleden, samt även Världsarvsleden i Nordingrå, får nu sällskap av ännu en led. Hans Öhman med medhjälpare håller på med etapp 2, drygt 3 mil, och planerar även för en sista etapp 3, som sluter ledens start och mål. Totalt kommer leden mäta c:a 70 km. I bästa fall kan projektet slutföras under nästa år, men mest troligt blir det under 2017.

Etapp 1 är alltså klar och invigdes ifjol, från kojan i Salteå, via Gavik, Eden, Allsta, Frök, Östanö och fram till Ramstas koja i "Lisagrind", dvs på vägen mot Hårsang. Leden är delvis helt nybruten, delvis följer den befintliga vägar och stigar. Hembygdsföreningen sökte och fick EU-pengar som stöd för projektets första etapp, och får nu medel från Skogsstyrelsen, ur något som kallas Nohås-fonden.

– Kojorna var små och enkla. Träkonstruktionerna, troligen tak av granris, är förstas i dag borta, men man kan se stengrunderna. På tre eller fyra av kojorna finns också rester av skorstenar kvar. Erik Daniel var noga med gnistskydd, för en skogsbrand kunde bli helt förödande.

– Jag tror att det finns fler kojor som ännu inte är upptäckta, säger Hans Öhman.

Skylltar och gula markeringar visar vägen till Erik Daniels kojor. Vid kojorna sätts informationsskyltar ut som berättar om denne märklige man. Erik Daniels sägs ha varit en trogen kyrkobesökare, och ska ha hörts gå och sjunga på olika psalmer, därför har de olika skyltarna utvalda psalmverser som han kan ha gått och gnolat på i sin ensamhet i naturen.

Den nya Erik Danielsleden passerar åtta av Erik Daniels kojor. Kartan framställd av Ulf Burman MMProd.

Vem var då denne Erik Daniels?

Det är naturligtvis svårt att förmedla en berättelse om Erik Daniels, eller Erk Danels, då det är så få uppgifter som finns om honom. Vi vet att han föddes den 22 mars 1825 på ett torp i Norr-Salteå. Exakt vilket torp har inte gått att få fram, då torpare inte registrerades så noga. Hans far dog när han var 8 år och vid 10 års ålder var också mamman död. I några år levde han tillsammans med en äldre broder kvar på torpet i Salteå, men vid 18 års ålder tjänade han som dräng i olika byar, bland annat Eden.

1854 finns han i Berg och kallas då för strandfiskare, men betecknas också som svagsint. Han har varit en trogen kyrkobesökare och tagit del av nattvarden fram till 1868. Den inre oron har tydligen blivit allt starkare efter den här tiden och eftersom han förblir skriven i Berg, så ser det ut som om kringflackandet blir mer och mer hans tillvaro, ett fattighjon hänvisad att leva av böndernas allmosor och härbärgen. ▶

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

Redaktör och ansvarig utgivare:
Anders Sällvin
Tel 070-66 21 500 / 060-421 08
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland
utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.
Prenumeration 150,-/år, insättes på BG 5491-5806. Ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.
Lösnummer 40:- kan beställas av
Anders Sällvin: 070-66 21 500 / 060-421 08

Redaktionskommitté
Ann Renström
ann.renstrom@telia.com
Tel. 0612-214 16

Margareta Johansson
margareta@vaxtfoto.se
Tel. 060-931 11

Laila Söderström
laila.soderstrom@telia.com
Tel. 0613-331 15

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 060-421 08

Per-Olof Engdahl
per-olof.engdahl@telia.com
Tel. 070-224 28 47

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Accidens, Sundsvall.

Besök våra hemsidor
www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild:
Utsikt över Faxälven och Ramsela gamla kyrka.
Foto: Ann Renström.

Kommande nummer:
Tema: Vinter
Manusstopp: 5 november

Även om han kände sig utslagen och fattig så har dock självkänsla och egenvärde gett honom styrka att så långt det var möjligt skapa sig en egen tillvaro. Istället för att ligga någon bonde till last så byggde han sig stenkojor att bo i. Vad vi vet fäste sig Erk Danels aldrig vid någon kvinna och han fick aldrig uppleva tryggheten i familjegemenskapen. En fast punkt har byn Berg varit, där han förblev skriven fram till sin död den 5 februari 1891.

Kojorna

Kojorna var gjorda av sten och bestod av en eldstad och sovplats. Ett ristak över och sedan behövdes inte mer.

Tack vare bybor som känner till markerna, har vi nu (2015) kunnat markera närmare 20 boplatser i nästan lika många byar. Kojorna är olika bevarade, men de ger tillsammans ett bra begrepp hur de sett ut när gubben bodde där.

Det som är särskilt intressant är faktiskt eldstaden och sovplatsen, kanske också det viktigaste. Det är både snyggt och praktiskt anordnat. Här blev säkert varmt när alla stenar var uppvärmda. Rökgången skulle även fungera som gnistsläckare, det syns på flera ställen.

Troligen har ännu inte den sista kojans hittats. Det kan dyka upp nya fynd.

På 1990-talet gjorde Knut Åkerlund en rundvandring till kojorna. Med denna rundvandring ser vi att Erik Danielsson mutat in det mesta av Nora. Se kartan! En fantastisk gärning!

Hans verk är inte bara kojor utan en verklighetsförankrad historiebeteckning hur den tidens socialvård var uppbyggd och fungerade. Visst visar det också att den som bjuder till, klarar mycket!

Hampe Svanberg om Erk Danels

Konstnären Hampe Svanberg har i en tidningsartikel på ett livfullt sätt berättat om hur han som barn en gång besökte Erk Danels i hans koja vid Jon-Nilsberget i Östanö.

”Det var en stovväxt man med blå barnaögon, långt grått hår, som låg ner på axlarna och ett långt ovårdat skägg och i handen höll han en knölig käpp” har Hampe Svanberg beskrivit sitt första möte som åtta-åring med Erk Danels. Det första mötet ägde rum när Erk Danels kom till Hampes föräldrahem

för att få en tallrik gröt. Gröt som han till Hampes förvåning åt på ett annorlunda sätt, genom att börja äta från tallrikens övre kant. Besöket väckte nyfikenheten om hur hans koja såg ut, och Hampe övertygade sin mor om att få besöka Erk Danel i skogen med svepskälet att överlämna en kanna mjölk.

När Hampe och hans bröder närmade sig kojans hörde de först på avstånd Erk Danels sjungande ”På blomsterklädd kulle satt Hjalmar och kvad...”.

Barnen smög närmare och när de upptäcktes av Erk Danels hälsades de välkomna med ”Guss fre!”.

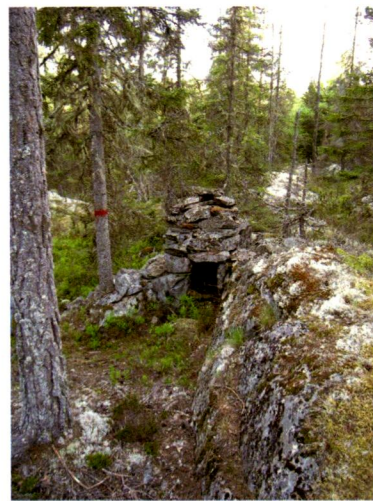
Erk Danels satt då i kojöppningen ”som en bergakung” och flätade fisknät. Kring hals och armar hade han lindat lummer som skydd mot myggen.

Erk Danels var mycket fattig, men inte sämre karl än att han bjöd Hampe och hans bröder på en näve bröstsocker som han förvarade i en näverask. Barnen kom sig dock inte för att stoppa sockret i munnen.

Inne på den murade spisen stod en kastrull och kokade. I den kastrullen puttrade potatis och strömming tillsammans, något som lär ha varit vanligt hos fattigt folk förr.

Med sig i kojans hade Erk Danels också en specialbyggd kälke som var utdragbar. På den förvarade han ”alla” sina tillhörigheter och kälken använde han dessutom som bädd när han som sockenhjon vintertid övernattade i turordning hos olika bönder i byarna. Kälken lär visst senare ha återfunnits i Grubbe, men nu är det ingen som vet om den längre finns kvar.

Utdrag ur Knut Åkerlunds skrift om Erik Daniels, här något bearbetat av Per-Åke Nordquist

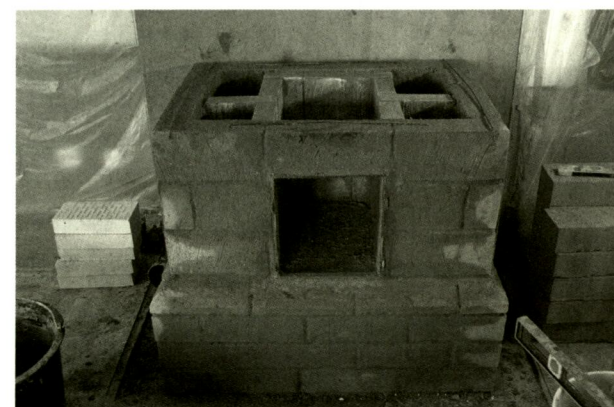
Öppna spisen i en av Erik Daniels kojor som trycker sig mot berghällen. Foto: Bert Westin

Rörspisar

- introduktion och historik

Då jag för snart två år sedan påbörjade byggnadsvårdutbildningen vid Träakademien i Kramfors var jag ett i byggnadshantverksammanhang blankt ark. Det enda jag visste var att jag ville arbeta med hantverk och att jag ”älskade gamla hus”. För mig fungerade utbildningen som en syokonsult och på våren det första året hade jag bestämt mig; det är med kakelugnar och eldstäder jag ska arbeta. En praktikperiod hos en kakelugnsmakare gjorde ingenting för att ändra på detta.

Som examensarbete valde jag att skriva om rörspisar och även mura två stycken. En rörspis är den enklaste varianten av kakelugn, invändigt konstruerad som en sådan med ett rökkanalsystem, men istället för den utvändiga konstruktionen av kakel är den murad av tegel och putsad. Konstruktionen av enbart tegel gjorde dessa ugnar billigare och det krävdes heller ingen kakelugnsmakare för uppsättning.

Var fjärde skift ovanför luckan binds ihop med långa kramlor.

Rörspisar är lika effektiva som kakelugnar men har en frihet i utformningen som kakelugnar inte har, det förekommer allt från mycket enkla och vitmålade ugnar till sådana med avancerade profiler och dekorativt måleri. Formen skapas av hantverkaren och erbjuder en möjlighet till en effektiv traditionell värmekälla som kan anpassas till de flesta miljöer även där det av ett eller annat skäl inte går att sätta upp en kakelugn.

Rörspisarnas historia

Andra benämningar på rörspisar som funnits och finns är rörugn, tegelkakelugn, tegelugn, kakelugn utan kakel, fattigmanskakelugn, fattigmansugn, torparugn... Men även regionala benämningar såsom spisel, västgötaspis och smålandsspis förekommer.

En rörspis kan endera vara en öppenspis kompletterad med en kakelugns rökkanalsystem eller en murad

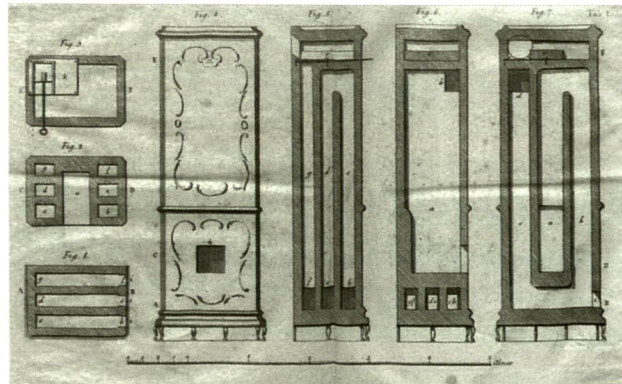

Rörspis Nordbo, Ullånger.

kakelugnsliknande ugn med luckor. Rörspisar utan luckor och med större eldstadsöppning har varit och är fortfarande mer vanligt förekommande i landets södra delar. De betraktas också som ålderdomligare än rörspisar med kakelugnsluckor men det är inte nödvändigtvis en korrekt bedömning.

Rörspisens historia och utveckling följer kakelugnsens: I Sverige publicerades från mitten på 1700-talet flera förslag på hur man skulle kunna göra eldstäder både mer brandsäkra och framförallt mer energieffektiva och därmed minska hushållens vedförbrukning. Kakelugnar vid den här tiden var i regel tomma inuti, utan kanaler och slukade nästan lika stora mängder ved som öppna spisar. I vissa fall fanns så kallade mellanbottnar i ugnarna, horisontella hyllor eller valv, murade på bärjärn för att fördröja rökens väg ut i skorstenen. Dessa konstruktioner var i regel inspirerade av förebilder från Tyskland och de senare varianterna kunde vara relativt effektiva men med nackdelen att de var svårsotade och att mellanbottnarna lätt brändes sönder.

Det fanns ett starkt intresse från högre ort att förbättra och öka kakelugnarnas effektivitet för att minska vedåtgången i städerna i en tid då järnframställning och andra industrier krävde allt mer bränsle. ▶

Fem kanaler plus värmväxlingskanal. Ur *Beskrivning på Ny Inrättning af Kakelugnar. Til Weds Besparing.*

Det mest kända och tillämpade av dessa förslag var *Beskrivning på Ny Inrättning af Kakelugnar Til Weds Besparing...* som på uppdrag av rikets råd gavs ut 1767. Arkitekten Carl Johan Cronstedt presenterar härigenom sina och framförallt generalmajoren och ekonomen Fabian Casimir Wredes olika utformningar av ett nytt vertikalt rökkanalsystem. Detta system tillsammans med mindre luckor och ett skjutspjäll gjorde att eldningen kunde få en verkninggrad på upp till 85% och det spreds genom politiska initiativ över hela landet. I en avslutande anmärkning till kakelugnsmodellerna i allmänhet skriver Cronstedt att "alla dessa kakelugnar kunna så väl uppsättas av bara tegel, som av kakel, och göra alldeles den åstundande nyttan." Detta är ett av flera exempel som visar på att rörspisar funnits parallellt med kakelugnar och alltid följt dessas konstruktion till form och funktion fram till 1900-talets första årtionden.

De murade rörspisarna möjliggjorde alltså en effektiv värmekälla också utan tillgång till vare sig kakelugn eller kakelugnsmakare. Detta medförde att de var vanliga framförallt på landsbygden. De förekom såväl i enklare som i mer påkostade miljöer, förvisso gärna i tjänstefolkens kvarter men också till exempel i övervåningens sal.

Förutom införandet av de vertikala rökkanalerna och ett reglerbart skjutspjäll skrev även Cronstedt att det var påvisat att de senare årens bruk av stora kakelugnsluckor medförde större vedkonsumtion än de förr använda små luckorna i kakelugnar med flera bottnar. På argumentet att det är trevligt att se elden och få den direktverkande strålningsvärmens av brasan svarar han att "det nyttiga måste föregå det nöjsamma", särskilt om hushållaren är en rättskaffens patriot.

Hur vanliga rörspisarna varit innan 1700-talet är

Rörspis Ovanmo, Ramsele.

svårt att säga. De har inte kakelugnarnas kakel som i sig besitter ett värde och därför lättare tas tillvara för att återanvändas. Rörspisen, helt konstruerad av tegel och bruk, måste när den blivit utbränd helt muras om, vilket medför att den är och har varit lätt att byta ut mot modernare och trendigare alternativ till värmekällor. En källa från 1700-talet bekräftar just detta då han "för prydligare utseende ifrån tegel- till kakel-ugnar förbytta låtit".

Föra hantverket vidare

Att mura rörspisar är ett arbete som utifrån sett kan betraktas som ganska simpelt, "att stapla stenar på varandra", men i själva verket, om man vill uppnå ett bra resultat som ska tåla att eldas i flera decennier, är det ett komplext arbete som kräver beräkningar, materialkunskap, precision och handlag. Den mesta av kunskapen om rörspisar är personburen och därför är det viktigt att lära sig hantverket och föra traditionerna vidare.

Framtida forskning

Det finns stora kunskapsluckor när det kommer till rörspisar. Trots att de varit och fortfarande är relativt vanliga saknas en genomgående undersökning och inventering av rörspisar i Sverige. Det finns alltså stora framtida undersökningsmöjligheter och forskningsbehov. Jag anser det vara högtintressant och nödvändigt att undersöka, inventera och dokumentera de rörspisar som finns kvar innan det är försent; Dessa eldstadstypers historiska och aktuella utbredning i Sverige, regionala och lokala särkillnader i utformning och konstruktion.

Malin Baumann
verksam som kakelugnsmakare
med bas i Näsänget, Nordingrå

Hembygdskurserna i Härnösand 1907

För en tid sen läste jag i en av författaren Eric Sjöqvist böcker om orostiden i början av 1900-talet här i Ådalen. Sandökravallerna stod i centrum, men även strejkerna i Nyadal. Grosshandlare Frans Kempe hade det stridigt på båda ställena, när arbetarna ville vara med och bestämma över sina liv. Det bildades föreningar både bland arbetare och arbetsgivare, nykterister och religiösa. Arbetarna hade det svårast innan de kom till sitt mål – fackföreningar.

Upe i alla dessa stridigheter fördes i tidningarna diskussioner om viktiga kulturrörelser t ex om svensk folkmusik, forskningsprogram för projektet Norrlands bildningshistoria, upprop angående norrländsk konst, idrottsföreningar och ungdomsföreningar över huvud taget. Västernorrlands län satte kronan på verket genom att anordna en hembygds- och ungdomskurs i Härnösand 16–24 juni 1907. Det var något nytt. Hembygdskurs.

Grosshandlare Kempe var en av dem som uppmanade alla att delta. Även arbetarna. Det ville nog många, men det var ju Kempe man stridit mot. En fackförening uppmanade sina medlemmar att inte gå hans väg, men alla lyssnade inte på det. Kurserna blev mycket uppskattade, och många arbetare deltog, trots svårigheten att ta sig ledigt en hel vecka. Extratåg underlättade resandet för utsocknes.

Kurserna kom att handla mest om tiderna bakåt, seder och bruk från 1600-talet, kornas skötsel nu och då, fornordisk religion och gudalära. Men föreläsningarna omväxlades med idrottstävlingar, folkdans, folklekar och folkmusik.

Pressens uppmaningar att den fackliga striden inte skulle blandas in i mötet kom att beaktas. I avslutningsskedet höll pastor Westin från Gudmundrå en föreläsning om förutsättningar för vårt folks framtida lycka, där han betonade att det var viktigt att den "nationella råheten" bekämpades; svordomar, gäckeri mot kyrkan, fula visor och annan gemenhet.

Vid det ungdomsmöte som blev den avslutande delen av hembygdssammankomsten hållen ute på Vålön kom man fram till att det skulle vara bra att ha ett ungdomsförbund i länet, där man skulle få diskutera över de sociala kulturella och politiska gränserna. Något förbund bildades inte men en kommitté, som skulle arbeta vidare med saken, utsågs.

Dagen förut hade en överenskommelse om strej-

Johan Sandler, rektor på Hola Folkhögskola, och hustrun Augusta. Foto Länsmuseet Murberget.

kerna i Ådalen kommit till stånd. Det var mycket som rörde sig i sinnen.

Kommittén, som leddes av rektor Sandler på Folkhögskolan i Hola inbjöd samma år ungdomar till möte om att bilda det som fick namnet Ångermanlands samlingsförbund. Talare där var förutom Sandler pastor Westin från Gudmundrå och Anna Lindhagen från Stockholm. Hon som jag berättade om i ett föregående nummer av tidningen. Hon var inte då medlemsansluten till det socialdemokratiska partiet men hennes insats var en kamp för kvinnans rösträtt. Den kom ju sen till stånd men först 1921. Sandler, säger Erik Sjöqvist, representerade i sitt tal den liberalism, som var mer rädd för konservatism än socialism.

Det var mycket som diskuterades på mötet, nykterhetens främjande, sexualkunskap i folkskolan, kvinnans likställighet, kampen mot dubbelmoralen, bekämpningen av smutslitteraturen och konst i offentliga lokaler t ex. Tanken med det tänkta förbundet var att det skulle kunna bringa ungdomarna i för dem samhällsfrämjande funderingar. Mötet skärpte inte de oroligheter som utkämpades på arbetarsidan.

Om nu inte dessa ansträngningar ledde till förbundsbildningar för ungdomar så väcktes dock deras intresse för samhällsfrämjande tankar och hembygd rörelsen satte med allvar fart efter det stora mötet i Härnösand. Några år senare tillkom exempelvis Murberget och lokala hembygd föreningar lite varstans. Måtte de fortleva!

Barbro Johansson

Kulturarvet inom turismen

Sör- resp. Norr-Tannflo i Resele vid Ångermanälven. Foto Ann Renström.

Kultur och turism, kan det förenas?

Är det något nytt man vill prova?

Ett nytt steg i marknadsförning?

Är turism att ligga på Kanarieöarna och sola?

Är kultur att gå på museer?

Ja, vad säger ni?

För mig som arbetat som turistguide, utbildare och researrangör i snart 40 år har kulturturism varit en självklarhet.

Vad vore en dag med bussgrupp i Höga Kusten eller Ådalen utan att berätta om vårt kulturarv. Museernas huvuduppgift har alltid varit att samla, vårda och visa. Men det nya i vårt kulturarv är att skapa. Det försöker vi guider att göra. Grundbultarna i vår guideutbildning är kunskapen i historia, natur och näringsliv. Allt genomsyrat av vårt kulturarv. Att få dela med sig av detta är viktigt. Det kanske blir ett subjektivt urval, men ändå viktigt. Vi är med och skapar! Och förmedlar det vi ser och upplever runt omkring oss. Mitt arbete inom turismen eller besöksnäringen, som det populärt kallas idag, har

handlat om att ta hand om bussgrupper från Sverige och världen.

Hur delar då jag med mig av kulturarvet?

Jag vill gärna ta er med på en av våra bussturer runt om i länet. Nio timmar är det vanliga, men vi gör en kortare tur.

Jag väljer Ramsele-turen!

Vi börjar en tidig morgon på Hallstaberget i Sollefteå, nipornas stad. Vad ser vi därifrån? Jo, en älv-dal med skogklädda nipor. Kraftverket, vid det som var Ångermanälvens sista fors, på väg mot havet. Multräbergets markerade brant. Stora gula byggnader på båda sidor älven.

Vad har det med kultur att göra?

På berget bakom oss ligger högsta kustlinjen 260 m ö h efter att isen smält undan. Då sträckte sig den djupa havsviken förbi Sollefteå upp mot Junsele och Ramsele. Namnet Ångermanälven, vikt-männens land. "Angur" (djup havsvik) berättar om de första spåren av människor som bosatte sig vid edor och sel, där vattnet var lugnt mellan forsarna.

Laxfisket var viktigt tillsammans med jakten. Så

småningom fick skogen värde. Skogsbruk, flottning och vattenkraft. Skogsbolag, skogsvårdsstyrelse, Sollefteå bruk, järnbruket vid Bruksåns utflöde i älven, båtvarvet, marknad två gånger om året. Strömmingsmarknaden på hösten och Pålmässomarknaden på vintern. Om detta finns mycket att berätta.

Det höga berget på norra älvstranden, Multräberget, ett av alla berg längs kust och dalgångar, där man tände vårdkasor för att varna för fienden. De stora gula byggnaderna, minnen över de två regementen I21 och T3, som etablerade sig i Sollefteå vid förra sekelskiftet.

Människorna som satt sina spår omkring oss från timrade enkelstugor och korsbyggnader till det magnifika tingshuset från 1906, utsett till länets vackraste byggnad.

På hembygdsgården Ådalsbyn står Strinnegården från byn Strinne, där August Strindbergs släkt kom ifrån. I Mobäcksstugan bodde Pelle Molins farfar.

Ångermanlands Hemsjöförening bildades i Sollefteå 1909. Idag ett Folkets hus på platsen där grundarna Anna och Hugo Fahlén bodde.

Så fortsätter vi förbi Långsele, det stilla lugnvattnet. En knutpunkt på norra stambanan med en intressant järnvägshistoria. I byn Örbäck ligger Långsele/Gränings Hembygdsgårdens alla byggnader. Var och en med sin historia och ett rikt innehåll. I huvudbyggnaden har man samlat föremål från mitten 1800-talet och fram till 1940. Det är få föreningar som gått så långt fram i tiden. Här känner många besökare igen sig från sin egen barndom. I en av de senast förvärvade byggnaderna finns idag lanthandelsmuseet "Idolfs boa".

Kulturarvet fördjupas i Österforse. Här vid forsens anlades Forsse järnbruk i början av 1800-talet. Ett systerbruk till Gränings bruk. Från Forsse storhetstid kan nämnas att här låg i anslutning till bruket, ett av Norrlands största jordbruk. Hushållningssällskapet drev försök här, man hade eget mejeri och här fanns bl a 28 hästar, 18 par oxar, 175 kor och ungdjur. 1901 stod Forsse träsliperi färdigt. Kraftstationen som blev början till Gränings Kraft byggdes upp under samma tid.

Här är det inte långt till Gränings bruk och den gamla riksgränsen. På väg 331, Bävervägen upp mot Helgumsjön, finns tid att berätta om brukets spännande historia från 1673 och framåt i tiden.

Från järn och Carl Larsson Sparre till skogs- och kraftbolaget Gräningsverket. Det var disponenten Johan Erland Gavelius som yttrade: "Kan vi inte hålla oss flytande på vårt järn, så flyter vi på vårt sågade trä".

Om den 8-kantiga brukskyrkan med släkterna Gavelius och Claessons vita träkors på kyrkogården. Om Bygdens son författaren Albert Viksten finns mycket att berätta.

Färden går vidare längs Faxälvens utvidgning, Helgumsjön 1,5 mil lång. Helgum som vid sekelskiftet var en viktig centralort med både båt- och tågtrafik. Här i hembygdsgården i byn Östergransjö kan vi se både Hedlund i Rådorns kontor och björnskinnet. Det var ju riksdagsmannen Gunnar Hedlund som myntade: "Man skall inte sälja skinn förän björnen är skjuten". I hembygdsgårdens innehållsrika bibliotek förvaras gamla dokument, foton och böcker samt originalhandlingar. Ett resultat av bl a hembygdsgårdens Harry Molunds arbete.

Vid Helgumsjöns övre del passerar vi fågeltornet vid ett av Sveriges största insjödelta. Här vilar eller häckar ett 100-tal fågelarter under senvåren och lockar hit traktens ornitologer.

Längs vägen är kulturarvet levande; vi kan berätta om fångstgroparna vid Ärttrikklippen, om vissångerskan Ulrika Bodéns hem och om äldsta färdvägen mellan Ådalen och Jämtland. Helgums kyrka på andra sida sjön är från 1700-talet. Den är den tredje i ordningen på samma plats. Altartavlan är målad av professor Gustaf Erik Hesselgren. Den beställdes ursprungligen till Jacobs kyrka i Stockholm.

Det fantastiska naturreservatet Gideåbergsmyrarna någon mil västerut på andra sidan Faxälven får inte glömmas bort. Här kan man se ruggar av guckusko, vår största orkidé tillsammans med andra sällsynta släktingar. Den rika floran i de kalkrika markerna har bidragit till ytterligare naturreservat, Stensjöflon och Prästflon.

Så kommer vi till Edsele (edan vid lugnvattnet). Vi gör en avstickare över bron in till hembygdsgården. Går över träbron och passerar den stora stenen av klotgranit. Det ser ut som om den vore täckt med våra gamla 5-oringar. Byggnaden på hembygdsgården är en parstuga från byn Fjällbohög med origi- ▶

nalmålningar på väggarna. Den är möblerad med framförallt föremål från 1800-talet. En liten oas nära Edsele kyrka från 1799. Om människor finns också mycket att berätta, som t ex Frans Bergwall, lärare och folklivsforskare, och Conrad Fitinghoff, Lauras mer än 40 år äldre man som grundlade vattensågen vid forsen i slutet av 1800-talet. Den följdes senare av Edsele kraftverk. Nedströms kraftverket växer det sällsynta klådriset. I Edsele gruva bröts kvarts och fältspat från mitten av 1960-talet till 1982.

Vidare längs "Bävervägen" mot Ramsele kommer vi till Tynnerås där bävern på 1960-talet ställde till med sin egen skogsavverkning till stor förtret för markägarna.

Ramseles stora turistentreprenör, engelsmannen John Kelly, anordnade bl a bäversafari. Här vid Tynnerås rastplats med magnifik utsikt över Faxälven bjöd han bussresenärerna på en liten snaps av bävergäll samt tunnbröd med rökt bäverkött, samtidigt gavs information om bäverns intressanta familjeliv.

Snart har vi skog på båda sidor om vägen. Nu handlar det om skogens betydelse i dessa trakter. I byn Viken ser vi en stor vit byggnad invid vägen. Där startade en av länets första skogsbruksskolor på 1950-talet. Ramsele var på den tiden ett skogligt centrum med kontor för olika skogsbolag och på hotell Färnlöf gjordes det upp affärer. Ramsele är en guldgruva för kulturturism. "Rafnasils kulturområde" bjuder på mycket, t ex kyrkorna, tingshuset, brunnsparken, hembygdsgården, Faxen samt SVAR-huset som satt Ramsele på kartan under senare år. På nipkanten i det arkitekturtridade vackra huset ligger Ramsele Konferens- och Forskningscentrum, som tagit över verksamheten från SVAR. I huset som är en guldgruva för släktforskare kan man fördjupa sig i släkten bakåt i tiden, äta, dricka, köpa böcker samt få information av kunnig personal.

Gamla kyrkan ligger på Grannäset vid det mörka vattnet med höga nipor omkring. Man förstår namnet Rafnasil/Ramsele, det korpsvarta lugnvattnet, när man står här vid stranden. Kyrkan är omnämnd redan på 1200-talet och det sägs att den byggdes av elva bönder i socknen. Den nya kyrkan uppe på nipplatån stod färdig 1858. Många av kyrkans textilier, bl a kormattan, har komponerats av tex-

Graninge brukskapell

tilkonstnären Anna-Lisa Odelqvist Kruse, som var gift med den legendariske prosten Sven Kruse.

Hembygdsgården är ett rikt kulturarv med ett tiotal byggnader. Här finns gammalgården med dess praktfulla väggmålningar. Erik Järnes gård med tydlig lerklining på väggen i kommaren och med skolmuseum i övervåningen. Tröskloge, kornhäs-sja, sommarladugård och smedja m m. Till bagarstugan lockas man för att få "smakkakern" om det ryker ur skorstenen. 2005 flyttades den stora ladugården från Björkvattnet till gårdstunet. Här finns också en spelflotte som användes när virket skulle transporteras över sjöar mot flottlederna. På tunet ligger hantverkshuset med bröd och hemslöjd från Ramsele till försäljning.

Om Ramsele kan jag fortsätta länge, om växtligheten i det jämtländska siluområdet, om den sällsynta nipsipan, som bara växer här och på Gotland, om kraftverksepoken, spelmansstämmor och folkdräkter m m. Kanske en avstickare till Nässjö kvarn med kvarn- och kraftverksmuseum, där man fortfarande mal kornmjöl till marknadsdagarna i juli. Men jag väljer att sluta min resa här i Ramsele efter knappa 7 mil genom västra Ångermanland.

En turistresa utan kultur är omöjlig att genomföra. Kulturarvet har följt oss som en röd tråd under denna resa. Jag vill avsluta med några ord från Bengt af Klintberg: "Av alla kategorier är guider och reseledare bäst på att skapa". Det nya ordet inom kulturarvet heter således att skapa.

Mariann Hedman

Mitt liv som kulturguide

Mitt intresse för historia föddes när jag som liten grabb lyssnade till de vuxnas berättelser. Jag vaggades till sömns i en varm och trygg atmosfär. Min mamma hade tio syskon och ofta träffades de hemma hos mormor och morfar. Berättelser från förr, arbete, nöjen och säregna personligheter som bodde i trakten, surrade i luften. Under skoltiden var historia ett av mina favoritämnen. Mitt yrkesliv har i stort ägnats åt transportbranschen som lastbilschaufför.

Vid millenniumskiftet hände något som kom att ändra på mina vardagliga intressen. Jag och min fru och våra barn blev engagerade i en amatörteaterförening, Styresholmspelet, som skulle sätta upp en ny teaterpjäs, kallad *Vitalianerna*. Det blev en nytändning i historieintresset. Plötsligt inser jag vilken viktig plats Ådalen är i Sveriges historia med Styresholms fogdefäste, som ingick i riksstyrelsen på 1390-talet, under unionsdrottning Margareta. Denna del av historien var en vit fläck för mig.

Jag kom att sitta som ordförande för föreningen mellan 2000 och 2015 och under tiden uppförde vi ett antal historiska spel men även komedier. Under den här tiden så förvandlades föreningen till en ren kulturförening med en bred repertoar.

Ett annat spel som engagerade mig mycket var om de hemska häxföreljelserna, "det stora oväsendet" eller "det stora Blåkullabullret", som hade sin kulmen i Ångermanland i Torsåkers pastorat 1674-75. Teatern skrevs av Göran Nordquist i Prästmon, tillika kassör i föreningen. Vi kallade spelet för *Tidens tro drabbar människan*. Efter den första säsongen insåg vi att detta är en fantastisk historia att berätta om och besöka de faktiska platserna. Perfekt upplägg för en guidning. Göran och jag började guida sommaren 2006. När den andra säsongen av *Tidens tro* var färdigspelad startade vår förening en studiecirkel om häxprocesserna. Vi upptäckte att det fanns mycket skrivet och många böcker att läsa. Vi gjorde ett urval av det digra materialet. Vi fick god

Håkan Sjöberg på trappen till Häxmuseet i Sandslån.

Foto Agneta Sjöberg

hjälp av att Jan Stattin deltog i cirkeln och kunde delge oss av sin mångåriga forskning i ämnet.

Det är nu nionde året som jag guidar i häxornas spår. Många trevliga möten har det blivit genom åren. När Jan Guillou bestämde sig för att göra en tv-serie, kallad *I häxornas tid*, så deltog föreningen både i förarbetet och som statister.

Lokal-TV4 i Sundsvall gjorde en programserie om märkliga platser i vårt län och besökte min guidade tur. Detta gjorde i sin tur att jag fick besök av ett medium som följde med mig. Bara det var en spännande upplevelse.

Thérese Söderlind, författaren, har också gått med mig på guidad tur vid två tillfällen. Hon blev så tagen av ämnet att hon sedan skrev sin roman *Vägen mot Bålberget*. Även Utbildningsradion kom upp en höst för att göra ett ungdomsprogram om häxprocesserna, för att visa på likheter i dagens samhälle med t.ex. nätmobbning.

Göteborgsoperans danskompani skulle sätta upp en föreställning kallad *Shadowland*, om händelser i det förflutna. Jag fick besök av tre utsända, en irländare, en amerikanska och en fransyska och vi besökte alla platserna; Häxmuseet i en f.d. arbetarkasern vid skiljet på Sandslån, fångkällaren, Torsåkers kyrka och Häxberget, eller Bålberget. Besöket gav frukt, för den 14 mars i år, blev jag och

min fru bjudna som VIP-gäster till premiären på *The Big Noise*, på Göteborgsoperan. Det var en kraftfull uppvisning, hur man med dans och mycket få repliker, kunde förmedla ett så starkt budskap. Fantastiskt bra!

Jag känner mig lyckligt lot-tad som får vara med och träffa alla dessa trevliga människor. Nu i år har jag tagit upp ytterligare ett ämne i vår rika lokalhistoria, nämligen Ådalshändelserna 1931, skotten i Lunde, som ändade livet på fem personer, men som förändrade Sverige i grunden. Jag brukar ofta påpeka för mina gäster att mellan Höga Kusten-bron och Hammarsbron finns hela Sveriges historia, från forntid till industrisamhället och även dess nedmontering.

Håkan Sjöberg

Där gränserna mellan de tre socknarna Dal, Torsåker och Ytterlännäs möts brändes de dömda i trolldomsprocessen 1675. Jan Stattin har författat texten Här brann häxbål 1675. Kvinnor dog, män dömde. Tidens tro drabbar människan. Foto: Hans Oscarsson.

Bra att veta om inbrottsförsäkringen

För att inbrottsförsäkringen skall gälla krävs att tjuven brutit sig in med våld i lokalen. Det innebär att egendom som står löst på tomten och inte är inlåst i en byggnad, exempelvis utemöbler, båtar och robotgräsklippare, inte omfattas av inbrottsförsäkringen. För båtar och robotgräsklippare kan man teckna tilläggsförsäkringar så att de har ett utökat skydd mot stöld även när de inte är inlåsta i en byggnad.

Försäkringen gäller alltså i princip inte heller om någon gått in i byggnaden med nyckel. Det finns dock två scenarier då inbrottsförsäkringen trots allt gäller då. Dels om tjuven först gjort inbrott någon annanstans och där kommit åt nyckeln till byggnaden, dels om tjuven genom hot tilltvingat sig nyckeln.

Det viktigaste är att ha ett gott mekaniskt skydd som försvårar för tjuven att ta sig in. Dörrblad, karm, beslag och lås skall uppfylla säkerhetskraven i skyddsklass 1 för att inbrottsförsäkringen ska ge full ersättning. Som komplement till det mekaniska skyddet rekommenderas inbrottslarm, men det är inget krav i försäkringsvillkoren.

Är ni tveksamma på om era lås är godkända så konsultera en lokal låsmed som säkert kan föreslå vilka godkända lås som passar just i er lokal. Uppfyller inte byggnaden säkerhetskraven kan föreningen få reducerad ersättning vid ett inbrott.

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

Östra Långgatan 30a
432 41 VARBERG
Tel. 0200-22 00 55
hembygdsforsakringen@hembygd.se
www.hembygd.se

Utdrag ur "Lapplandsresa år 1732" av Carl Linneaus

Medelpadia

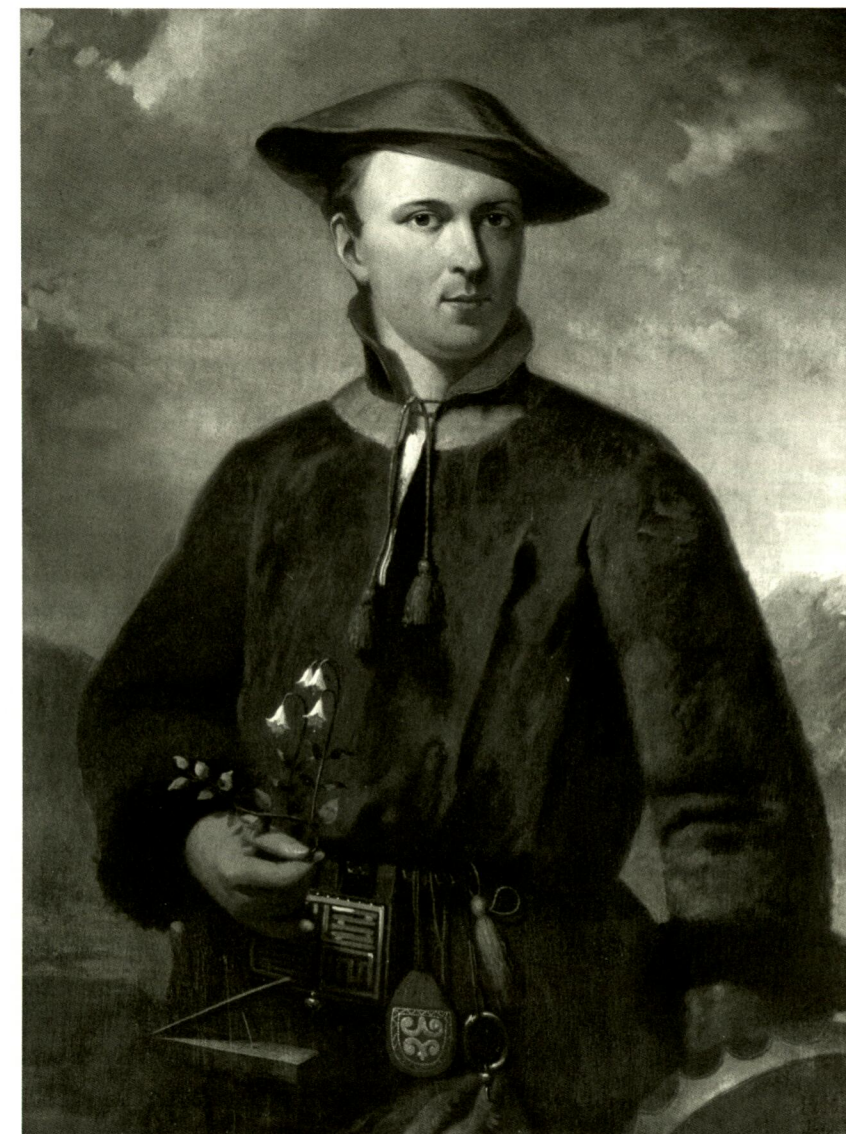
Emellan Röde i Gnarp och Dingersjö gästgivaregård är skillnaden emellan Hälsingland och Medelpad, vilken uttydes med 2:ne stolpar, som stå en på var sin sida om vägen. Strax fick jag se Erica (ljung) tog något av *Myrtillus baccis nigris* (blåbär) supplerade. Björken blev mer och på vänstra sidan stora grå berg; bredvid nedanför klipporna lågo stenar stora som 2 nävar uti ett rör, som gick hela trakten, alla grågröna av en subtil muscus (skorplav), ty de hava ej varit rödda.

Jag hade inte väl kommit inom märket, förrän jag fick se på landsvägen 2:e *Lagopodes* (dalripor) gå, och efter vägen var slut, kunde jag ej komma så när, som jag borde med bössan, ty konsidererade (betraktade) jag dem med perspektivet. De vore helt rödaktiga, remiges tamen nivei (vingarna dock vita).

När jag kom inemot Dingersjö gästgivaregård, fick jag se det stora *Aconitum hirsutum galea angusta* (stormhatt), vilket bönderna kallade giske eller gisk, vilket sedan hela dagen blev så gement som ljung. Intet boskap äter samma, ty växer det helt frodigt, då de andra avbitas, får ock tillfälle mer förkovra sig. Alltså ser man, att de oskälige djuren av naturen lärt det sig skadligt eller nyttigt är, nullo docente (utan att någon lärt dem det) men människan inte.

Strax norr om Dingersjö ligger ett tämligen högt berg, Nyåkersberg kallat, på södra sidan helt brant. Här har invånarna gjort sig humlegård; eftersom humlen ej vill komma fort på andra ställen, trodde de sig här hava nog högt staket att driva mot, det dem ej heller slår fel, utan växer humlen väl, ty det kalla nordanväder kan inte röra honom och den varma sunnan, måste här samla sina strålar såsom uti en foco (brännpunkt). Berget låg på högra handen.

Ifrån gästgivargården ¼ mil på vänster hand lig-

Carolus Linnaeus iförd lappdräkt avporträtterad av Hendrik Hollander 1853. Källa: Wikipedia.

ger det högsta berget i Medelpad (secundum relationem incolarum) (enligt invånarnas utsago) på vänster handen, Nolbyknylen eller Nolbykullen kallad, sannerligen ett högt berg; ty reste jag fram till Nolby, där jag satt min häst vid en runsten och tog en ledsagare med mig uppåt. Vi gick upp på vänstra sidan, där vi såg allahanda slags rara örter såsom *Fumaria bulbosa minima*, *Moschatel*, *Campanula serpyllifolia* (smånunneört, desmeknopp och linnea) i den bästa vigör jag har sett. Jag fann här ett litet rart *Muscus* (mossa).

Med stor möda och tröttsamhet hinte vi omsider överst på knylen åt vänstra sidan; häruppe hade in-

vånarna i ofridstiden med ryssen sitt vakt och skul-le dagligen ett par vara häruppe, ty havet såg långt bortåt; här stod en hel hop långved upprättad och överst uppe en stång med en tjärtunna överst uppe, vilken skulle av vakten antändas, så snart fienden ankom eller landsteg, ty detta berg sågs hela långa trakten och många milen bortåt.

Häruppe fanns alla slags musci (mossor och lar-var), som någonsin finnas omkring. Träden vore överst små, men på sidorna av berget tämligen stora.

Vi åskådade överst det underliggande landet och byar med åkrar och fält, sjöar, hav etc, men en rök stod emellan oss och berget, den vi ej kunde se, då vi kommom neder, ty det var exhalationes terrae (utdunstningar från jorden).

Överst på berget såg vi allestädes stercora Leporis (harspillning), till ett fast tecken, att han här har sitt tillhåll.

Vi prövadom på att gå neder för södra sidan, där allra brantast var och klippta på klippta språng, då vi ofta måste asa neder hela stycket, och hade då en liten sten felat i fasthet eller ett enda stupande varit, strax livet blivit till intet.

Då vi kom mitt på bergets sida, flög en Bubo (ber-guv) upp, vilken var stor som en höna colore Scolopacis, auribus nigris, ad rostrum linea nigra coeuti-bus (av en morkullas färg och med svarta öron som möttes med en svart linje framför näbben); jag hade då önskat hava min bössa, men den var omöjlig att släpa med sig. Strax efter får vi se, att på en liten, slät gräsplätt, som låg exakte mot söder, hade ock på östra och västra sidan väggat, att intet väder mer än allenast sunnanväder skada kunde, lågo 3 ungar och ett ovum urinosum (vindägg, ägg utan skal). Av dessa ungar var den ene dubbelt så stor som den andre, nämligen 2 nävar stor och vigetus, undique plumis mollissimis, albo-pallidis, lanæ ad instar, longis vestitus (livlig, runt om klädd i ytterst mjukt, vitblekt, långt dun, som såg ut som ull) den vi tog med oss till gården. Ovum urinosum gick sönder, då jag satte det mellan händerna, experimento vulgi (ett experiment som folk brukade göra), och fann jag allenast litet vätska på botten med en så horribel stank, att jag honom ej beskriva törs, ne aliis me-cum nauseam provocem (för att inte framkalla il-lamående hos andra än mig själv). Jag tror, att uven hade värpt de 2:ne äggen, varav de mindre ungar

blivit sedan. Jämte boet låg några små ben, jag vet ej varav. Ungarna voro helt mätta. Jämte dem låg en stor råtta död, som på undre sidan begynte ruttna och scatere vermiculis (vimla av maskar). Jag tror sannerligen aldrig, att dessa små ungar kunna lacera (slita sönder) den hårda spisen, utan att de måste vänta till kadaver bliver ruttet och sedan äta maskar och syran. Rostrum eorum (deras näbb) var nigrum (svart) och cera nigra (vaxet svart). Ägget var nästan globosum, album, magnitudine Meleagridis (klot-runt vitt, stort som en kalkons).

Här och där emellan klipporna vore små punkter, variis herbis repleta (fulla av varjehanda örter), och ibland dem några, som innehöllo violas tricoloris (styvmorsviol), av vilka jag såg somliga colore albo (med vit färg), somliga albo et coeruleo (med vit och blå färg), somliga coeruleo luteo labio superior, lateralibus et infimis coeruleis, aliae labio super, coeruleo et luteo, lateral coeruleo et luteo, in-fimis coeruleis (blågula på övre läppen, på sidorna och nedest blå, andra på övre läppen blå och gula, på sidorna blå och gula, nedest blå). Och dessa på en trakt, så stor som en tallrik, ja somliga diverse (olika) på en stjälk, till ett klart tecken, att dessa ej äro åtskilda specie (till arten), utan att solens dri-vande värma gör diverse (olika) kulörer, helst då sufficiens aquae copia adest (tillräcklig tillgång på vatten finnes), såsom här, där en liten vätska stadigt rann neder åt berget och fuktade, ty var kunde vara varmare drivplats än här.

Jag lämnade detta på sitt ställe och reste bättre framåt. På vägen fann jag en stor sten, rödaktig med grovgnistrigt kattgull eller sqvamae (fjäll),

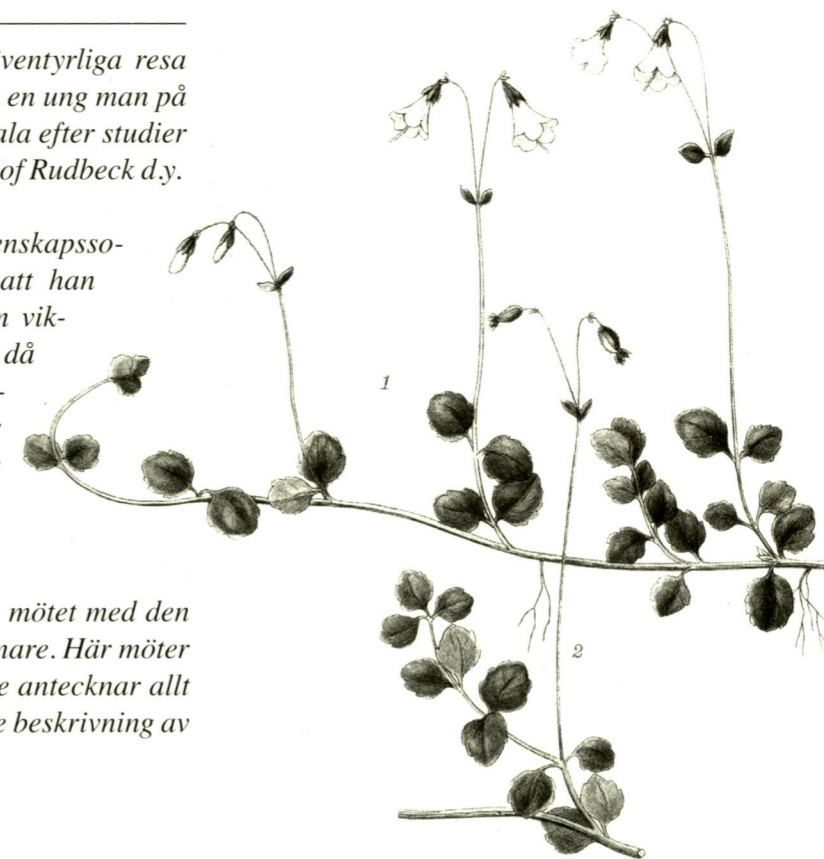
Hela vägen låg gott som invid havet. Jag åskådade vid stranden med ynkan fragmenta av olyckliga far-tyg, som ej kunnat blidka Neptunum, varken genom löften eller offer, varken bön eller klagan, varken gråt eller suckan, då jag mig erinrade den studenten, som i sin resa till Åbo från Stockholm blev så av Neptuno frestad, att han hellre gick landsvägen åt Österbotten, Torne, Västerbotten etc. till Stockholm till fots än på en dag eller 2:ne ville förtro sig den elake och otrogne Neptuno.

Inmot aftonen kom jag till Sundsvall, vilken stad är en liten fläck, ligger mellan 2:ne höga backar; till den ena sidan går havet och dit flyter gent emot en flod från landet.

När Carl von Linne företog sin äventyrliga resa från Uppsala till Lappland var han en ung man på 25 år. Han hade då flyttat till Uppsala efter studier i Lund för att få undervisning av Olof Rudbeck d.y. känd botaniker och ornitolog.

I sin ansökan till Kunglig Vetenskapsso-cieteteten i Uppsala angav Linne att han var ung, frisk och ogift. Dessutom vik-ten av att utforska just Lappland, då nu "nästan hela världen uti Histo-ria naturali är genomletad, ligger detta ännu liksom i dett grymmaste barbarie involverat". Kungliga Ve-tenskapssocieteteten i Uppsala be-slöt att stödja Linnés resa.

I sin resehandbok skildrar Linne mötet med den norrländska naturen och dess invånare. Här möter vi vetenskapsmannen som ingående antecknar allt han ser och ger en frisk och levande beskrivning av Norrland 1732

Linnaea borealis. Källa C A M Lindman
Bilder ur Nordens flora, 1922.

Hembygdens år 2016

Nästa år är det 100 år sedan Sveriges Hembygdsför-bund bildades. Det ska vi fira i hela landet genom att på olika sätt lyfta fram hembygdsrörelsen som en av Sveriges största folkrörelser.

Genom firandet av Hembygdens År vill vi:

- Skapa stolthet och samhörighet inom hem-bygdsrörelsen.
- Synliggöra hembygdsrörelsen som en kraft för samhällsutveckling.
- Uppmärksamma lokalsamhällets betydelse för gemenskap, delaktighet och integration.

Hembygdens År ska firas i hela landet i alla hem-

bygdsföreningar. Det är också ett tillfälle att nå ut och att hitta nya målgrupper.

Den 27-28 augusti inbjud Sveriges Hembygds-förbund hembygdsrörelsen till Hembygdens helg i Stockholm på Nordiska museet och Skansen. Då ska vi samlas för att tillsammans visa på styrkan och bredden i vår rörelse och dess betydelse i da-gens samhälle.

Tidningen Hembygden kommer i kommande nummer redovisa det fortsatta arbetet inför Hem-bygdens År både lokalt och centralt.

Länsmuseet och hembygdsrörelsen i Västmanland

Västmanlands hembygdsförbund och fornminnesförening är moder till Västmanlands läns museum. Fornminnesföreningen startade verksamheten 1861, professionella krafter knöts till arbetet 1919 och på 1920-talet etablerades begreppet Länsmuseum. Från 1980 drevs Länsmuseet i stiftelseform med Landstinget Västmanland, Västerås stad och Västmanlands Fornminnesförening och hembygdsförbund som stiftare. I slutet av 1990-talet fanns det ett behov av att renodla

huvudmannskapet. Stiftarna tecknade ett avtal om den regionala museiverksamheten och delade där upp ansvar och roller. Från 2006 tog Landstinget fullt ut hand om driften av Västmanlands läns museum medan Västerås stad tog över Vallby friluftsmuseum. Länsmuseistiftelsen upplöstes genom att länsstyrelsen på stiftelsestyrelsens begäran avregistrerade stiftelsen.

I avtalet mellan stiftarna framgår att länsmuseumverksamheten skall drivas i enlighet med den ursprungliga stiftelseurkunden och att förvaltningen av samlingarna skall skötas i enlighet med ICOM:s yrkesetiska regler. Hembygdsförbundet har enligt avtalet uppgiften att bevaka att landstinget fullgör sina åtaganden. I enlighet med intentionerna i avtalet inrättades en samrådsgrupp mellan Landstinget och Hembygdsförbundet. Samrådsgruppen träffas två gånger per år och är ett diskussions- och kontaktforum mellan parterna, dvs ett rådgivande och inte ett beslutande organ. Länsmuseichefen är sammanställande och tillika sekreterare i gruppen, som består av både förtroendevalda och tjänstemän från vardera parten.

Enligt särskilt avtal lämnar Landstinget ett årligt bidrag till Hembygdsförbundet. Bidraget betalas ut via Länsmuseet och skrivs upp med samma procenttal som Länsmuseet får i löne- och kostnads-kompensation. Avtalet gäller t.o.m. år 2035 och det årliga bidraget uppgår för 2015 till 710.000 kronor. Hembygds-konsulenterna är anställda av Hembygdsförbundet och disponerar hyresfritt arbetsrum i Länsmuseet. Förbundet har vid behov fri tillgång

till museets övriga lokaler. Länsmuseet får ersättning för faktiska kostnader avseende telefon, dator, kopiering m.m.

En tydlig ansvarsfördelning och en tryggad finansiering av hembygdsförbundets verksamhet är grunden för samverkan och samarbete mellan Länsmuseet och hembygdsrörelsen i Västmanland. Länsmuseichefen deltar aktivt i förbundets styrelsearbete. Utgivning av årsbok och tidskriften Spaning sker löpande i samverkan, är reglerad i avtal och kostnaderna delas.

Årligen genomförs ett flertal olika samarbeten som t ex kurser för länets hembygdsföreningar, samverkan i programverksamhet, kulturmiljöändringen och ibland även utställningar. Länets hembygdsföreningar är en mycket viktig samarbetspart i det pågående arbetet med uppbyggnaden av länets kulturarvsportal Kulturarv Västmanland, vilken är ett ABMF-samarbete (arkiv, bibliotek, museum, förening) i samverkan med länets kommuner.

Västmanlands läns museum ska vara synligt och verksamheten ska ge resultat i hela länet. En bred samverkan skapar förutsättningar för att nå detta mål. Museets arbetsprocesser ska därför genomföras tillsammans med andra i samhället, där lokalt arbete som pågår inom t ex hembygdsrörelsen lyfter nya ideer och förslag eller alternativt hakar på med egna arbetsprocesser kopplade till museets regionala arbete.

Carl-Magnus Gagge
Landsantikvarie/Länsmuseichef

Hembygdshälsning

*Hembygd, vilande underbar
mellan åsarnas blånande kammar,
hem till dig jag med glädje drar,
till den bygd, från vilken jag stammar.
Hembygd, nu vill jag nära din famn
och nära min barndoms lycka.
Nu vill jag viska de hänsovnas namn
och de levandes händer trycka.
Än kan jag se dig med barnets blick.
Det vilar ett sällsamt skimmer
över de stigar, där som barn jag gick
och över stugornas grånande timmer.
Vart jag min kosa styr
så längtar jag hit tillbaka,
längtar till vintrarnas äventyr
och till sommarnätternas vaka.
Johan Thor*

Bildtext: Borgsjö kyrka. Karl-Ingvar Ångström

Johan Thor var född 28 juni 1892 i Gångviken. Han studerade och 1915 tog han sin kantors- och folkskollärarexamen i Härnösand. Arbetade i Järvsö, Skönvik och Duved/Åre innan han blev lärare i Alby 1922. Den första januari 1924 flyttade han med sin familj till Borgsjöbyn, som folkskollärare och kantor. Borgsjöbyn blev han trogen fram till sin pensionering 1957. Han var en stor kulturperson inom lyrik och musik. Komponerade flera stråkkvartetter, pianokvartetter och kompositioner för orgel. I diktsamlingarna "Gammalmodiga dikter" 1950 och "Övervintring" 1972, finns stor glädje till naturen och livet, men även djup oro, som lättas upp av mycken humor. Han älskade sin hembygd och kunde glädjas åt det lilla och vardagsnära. Johan Thor avled den 25 december 1989.

Thore Matsson,
Borgsjö Hembygdsförening

Prenumerera på Hembygden

Tidningen Hembygden utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund.

Sätt in 150:- på BG 5491-5806 och ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

4 nummer 150kr

Skrivarkurs på Gammalgården i Myckelgensjö

I Myckelgensjö ligger Gammalgården som är en helt unik kulturmiljö, en gammal gård med anor från 1500-talet och med närmare 30 byggnader. Läns museet köpte gården i början av 1940-talet, med inredning och allt. Den var redan då ovanligt välbevarad. Här ligger huvudbyggnaden i solbränd kärnfura med en vidunderlig utsikt över Myckelgensjösjön. I byn finns en livaktig byförening, här finns jordbruk och små företag. I närheten sträcker sig den gamla pilgrimsleden, här finns stenåldersboplatser, vidsträckt skog och åsrygg från inlandsisens slutskede. På andra sidan sjön skymtar byns gemensamma fäbod.

I flera år har vi lekt med tanken att ordna kurser i hantverk, skrivande, musik och byggnadsvård i ett samarbete mellan Hembygdsförbundet, byföreningen och Läns museet. Först sommaren 2015 kom vi igång och den första kursen blev "Krea-

tivt skrivande". Rutinerade Tone Dahlstedt som äger en släktgård vid sjön var vår inspirerande lärare. Här fanns en fungerande infrastruktur, med Myckelgensjö camping och med Greta Persson som extra plus. Hon lagar kulinariska läckerheter på råvaror från byn och trakten. Vi var också tacksamma för bidraget från Arrangörslyftet.

Att hålla till på Gammalgården var en del av vårt koncept. Gården andas historia och oskrivna berättelser, det är lätt att snabbt flyttas bakåt i tiden, minnen triggas igång och fantasin blommar upp.

Vi hade planerat för 10 deltagare, men det blev 12 personer och två på väntelista. Lena Landin och jag hade förmånen att delta som arrangörer. Nu hoppas vi kunna genomföra kursen också nästa år!

Margareta Bergvall

Hembygdsförbundet lockar med skrivarkurs. En kurs förlagd till Gammalgården i Myckelgensjö. Bara en sån sak. Ett par mail med lockande argument för att "lära sig skriva" bläddrar förbi under en tid under våren. Lockande? Nja, inte riktigt, vad ska man med den till? Jag kan väl skriva redan? Tankarna rinner långsamt genom huvudet. Ska – ska inte? Jo men varför inte? En ambition att skriva Hembygdsgårdens historia snurrar runt i huvudet. När så ett sista mail dyker upp om att kursen nästan är fullteknad då tänker jag, äntligen, att varför inte? Och så det sista avgörandet kommer när jag av en händelse träffar Margareta Bergvall på Läns museet och även hon säger att nu är det bara en plats kvar, så slår jag till! Det må bära eller brista, jag anmäler mig!

Efter några dagar dyker ett nytt mail upp med hela deltagarlistan. Hoppas! 12 deltagare varav TVÅ manliga, resten kvinnliga! Och så kommer det ett mail till om att logimöjligheterna är begränsade. Jaha, hur ska det här gå?

Åker så iväg till Myckelgensjö kvällen före. Får tag i "min" stuga och checkar in samt strosar runt lite i envirogerna vilket är snabbt avklarat. Två kor står nere vid vattnet och undrar nog vad jag är för en figur och vad jag har där att göra. Detsamma gör jag också, innerst inne.

Morgonen efter letar jag mig iväg till Gammalgården. Bara miljön stimulerar fantasin redan! Efter frukost startar själva kursen. Givetvis med en presentationsrunda och det visar sig att man lyckats samla ihop folk med en väldigt spridd bakgrund och med skiftande erfarenheter. Kursledaren Tone Dahlstedt har här ett rikt material att ösa ur. Ambitionen är inte att lära ut om subjekt och predikat utan mer att stimulera fantasin och skapelsen av berättelser.

Vi börjar lite försiktigt med små skrivövningar på tid, ca 2–5 minuter vardera. Efter varje övning får vi läsa upp vad vi skrivit och, OJ, vilka fantasier! Spänningen över denna samling av människor, de flesta utan erfarenheter av skrivande, är enorm.

I förutsättningen inför kursen var att vi skulle ha med oss ett, eller flera, föremål att skapa en miljö omkring. Och vilka föremål, se'n. Allt från ett armband över en trasig kopp till en fantastisk skruvformad träbit. Var och en med sin egen historia.

Så fortsätter dagen med skrivövningar, fikapaus, underbara måltider skapade mest av ogräs men fantastiskt gott. All heder till kockan Greta Persson!

Under kursdagen tillslöt hembygdsförbundets ordförande Lena Landin och Murbergets Margareta Bergvall och de ledde en liten utflykt efter middagen till fäbodvallen på andra sidan sjön. En samling av

Paus i skrivarkursen på Gammalgården i Myckelgensjö. Foto: Margareta Bergvall.

gamla mossiga, fantasiskapande byggnader. Och så avslutade vi utflykten med ett besök på Spå Antes sagostig. En samling berättelser om Spå Ante, kryddade med miljöer av gamla hus.

Dagen efter fortsatte vi i samma stil. Vems berättelse är sann? En saga om Vägen i fem kapitel. Att skriva dialog. Dramatiska kurvan mm. En lycklig stund i ditt liv. Så fick vi i uppgift att skriva en utvärderingssaga. Ett examensprov så att säga. Den behövde inte lämnas in nu under kursen utan vi fick skicka in den i

efterhand. Detta har till följd att ingen av oss fick höra varandras berättelser vilket jag saknar. Min egen saga blev försenad nära på en månad. Tones uttolkning av sagan, när den väl kom, var som en saga för mig men det är en helt annan historia!

I övrigt en mycket givande kurs som stimulerade fantasin och skapelseförmågan. Hoppas nu att den är startsignalen till mina övriga skrivprojekt. Ett stort tack till Tone Dahlstedt!

Per-Olof Engdahl

Robert Olsson, vår nya läns museichef

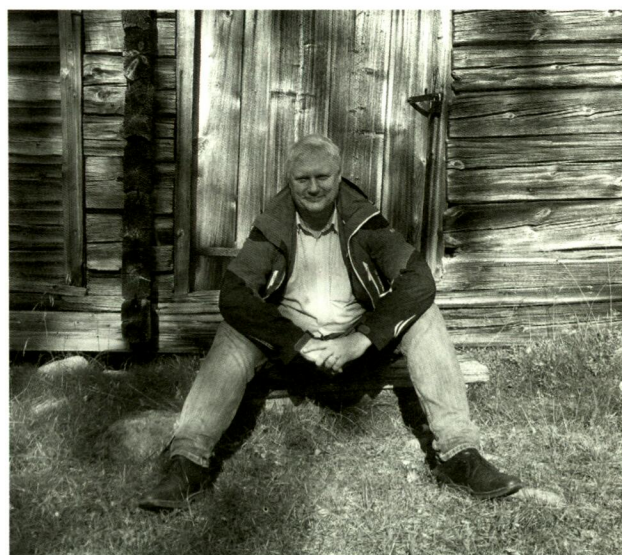
Jag träffade Robert en kullen dag i slutet av september. Hans tjänsterum har utsikt över friluftsmuseet och ligger på en strategisk plats i museibygnaden. Kanske är det symptomatiskt att han vill befinna sig i händelsernas centrum, nära verksamheten och personalen. Från sitt gamla jobb som chef för Statens Maritima Museer har han med sig en god överblick över svenskt kulturliv och museiväsende, en kunskap som nu kommer Västernorrland till godo.

Robert Olsson är arkeolog, har arbetat länge på länsstyrelsen som länsantikvarie och nio år som överintendent för SMM och Vasamuseet, en av musei-Sveriges största publikmagneter.

Robert utstrålar energi och berättar att han får inspiration och energi av att lyssna på andra människor som brinner för saker, människor som gör fantastiska saker. Att ha ventiler, att inte absorberas fullständigt av jobbet är också viktigt. Han läser gärna deckare, ser på sport och njuter av att vara på sommarstället i Öje, Stigsjö.

Hans vision är att Murberget, Läns museet Västernorrland ska bli Sveriges bästa läns museum, att vi ska bygga vidare på det som är speciellt för oss. Därför är det viktigt att välja strategiska områden där museet kan utvecklas. Vi kan t ex inte tävla med Gotlands Fornsal som är ett naturligt besöksmål för alla som kommer till Gotland. Men vi har annat! Han tycker att man ska tillåta sig att sätta höga mål. För att nå dit är det bra att vara en tävlingsmänniska och tänka att "kan andra så kan vi!". Men det måste också vara helgjutet, inte bara en glassig yta. Gott självförtroende och en bra självbild behövs.

Europeiska Landskapskonventionen handlar om allas ansvar. Egentligen på samma sätt som vår lagstiftning poängterar. Att ansvaret för fornlämningar och kulturmiljöer delas av alla ligger i allas intresse och är grunden till ett framgångsrikt arbete. En ögonöppnare för honom var när han hörde författaren Theodor Kallifatides föreläsa i samband med Riksantikvarieämbetets höstmöte. Han öppnade med att säga: "Här sitter ni, den samlade expertisen som har i uppdrag att bevara det egna kulturarvet. I Grekland LEVER VI i kulturarvet". Det gör vi ju också i Sverige, men medvetenheten om det är kanske inte alltid så stor. Robert vill återföra insikten om att alla människor som lever i en kulturmiljö också förhåller sig till byggnader och kulturmiljöer. Kun-

Robert Olsson, ny läns museichef i Härnösand. Foto Margareta Bergvall.

skaperna utvecklas i samhället. Ett läns museum ska i det fallet ha en smörjroll, i betydelsen att uppmuntra och underlätta, att utveckla kunskaperna i samhället.

Robert gillar hembygdsrörelsen och alla som är engagerade i föreningar. Hembygdsrörelsen har en lång tradition som löper parallellt med museernas framväxt. Särskilt gillar han hembygdsrörelsens framtidsarbete. Det känns gott att hembygdsrörelsen är framtidsinriktad och ser sin betydelse i samhället! Han menar att alla folkrörelser är en spegling av samhället.

Hembygdsrörelsen har stora samlingar och förvaltar många byggnader. Det är viktigt att se allt som finns där som något att gemensamt förvalta för framtiden. Men det är idag problematiskt att samla in nya föremål. Han menar att varje individ har ett ansvar. Ju fler människor som vill förvalta och utveckla desto bättre!

I sommar planerar museet tillsammans med de båda hembygdsförbunden och Västernorrlands Hembygdsråd en stor utställning på museet. Roberts förhoppning är att vi med den ska utveckla ett nära samarbete och att det blir en gemensam angelägenhet. Han bjuder in hembygdsföreningarna att delta och visa upp sig på friluftsmuseet under de 60 dagar som friluftsmuseet håller öppet.

Vi ser fram emot en spännande sommar med gemensamma mål!

Margareta Bergvall

Sveriges Hembygdsförbund 100 år 2016

Ångermanlands hembygdsförbund

utlyser av den anledningen en pristävling i tre klasser:

En jubileumstårta

En lättlagad maträtt för många typ gratäng, paj el.dyl.

En gokaka alt matbröd

Recept för 10-12 personer, lätta att fördubbla. Recepten ska vara nykomponerade och bygga på närproducerade och gärna ekologiska produkter

Se ytterligare information om villkoren på <http://www.hembygd.se/angermanland/jubileumstävling/>

Bidrag till tävlingen ska vara styrelsen för ÅHF tillhanda senast 1 februari 2016.

I juryn finns

Barbro Uhlin, välkänd matkreatör i Västernorrland

Stina Ekbäck, landstinget och styrelsen för Murberget

Ångermanlands hembygdsförbunds styrelse

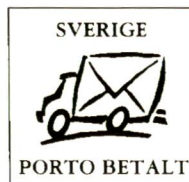
Bidragen sänds till:

Ångermanlands hembygdsförbund

lana.landin@ramvik.com

Avs. Medelpads & Ångermanlands Hembygdsförbund
Åstön 765, 860 35 Söråker

B
Föreningsbrev

Vernissage lördag 17 oktober kl. 13.00

De fyra medlemmarna i GetbergSchule genomför utbytesprojekt mellan Österrike och Sverige, där de kombinerar konst och musik.

www.murberget.se
Härnösand. Öppet tis-sön 11-16
Butik & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland